

“AV ETİNİ HEP PAYLAŞIRIZ”: KUZEY MOĞOLİSTAN’DA YAŞAYAN GÖÇER DUHALARDA PAYLAŞIM KURALLARI*

*Selcen KÜÇÜKÜSTEL***

Öz: Moğolistan’ın kuzeyinde yaşayan ve Türk dil ailesinden bir dil konuşan Duhalar bugün geriye kalmış yaklaşık 200 birey ile halâ göçer yaşam tarzını devam ettirmek için mücadele veriyorlar. Rengeyikleri ile dört mevsim taygada(kuzey ormanları) yaşayan Duhalar, asıl geçim biçimi olarak avcılık ve toplayıcılık ile yaşamlarını sürdürüyorlar. Rengeyiklerini binek ve yük hayvanı olarak kullanıp, sütünü sağlıyorlar ancak zorunda kalmadıkça az sayıdaki kıymetli rengenyiklerini kesip yemiyorlar. Bu makalede asıl geçim biçimi olarak avcılık yapan Duhalarda av etinin nasıl paylaştırıldığı incelenecektir. Av etinin paylaşılması kuralı birçok avcı toplayıcı toplumda rastlanan bir kuraldır. Makalede Duhaların bu paylaşımı nasıl gerçekleştirdiği, avı vuran kişinin et üzerindeki hakkı, ava katılmayan ailelerin payına düşen hak ve tüm bu ilişkiler zincirinde avcının nasıl güç kazanıp diğerlerini ezmesi engellenirken, bir yandan da gelecek avlarda aynı başarıyı sürdürmesi için motive edildiği gibi konulara antropolojik açıdan değinilecektir. Avcı toplumlarda etin hayvanı vuran kişiye ait olup olmadığı ve paylaşım kurallarının sosyal ilişkilerde ne gibi bir işlevi olduğunu anlamak bu makalenin asıl amacıdır. Veriler Duhalar arasında Temmuz- Eylül 2012, Şubat 2013, Şubat- Haziran 2015 ve Ekim- Aralık 2016 yıllarında gerçekleştirdiğim alan araştırmasında on bir ay boyunca taygada yaşayarak yaptığım katılımcı gözlem ve derinlemesine mülakat yöntemlerine dayalıdır.

Anahtar kelimeler: Duhalar, göçerler, avcılık, paylaşım, tayga, Moğolistan, Türk dilleri.

“We Always Share the Game Meat”: Rules of Sharing Among the Nomadic Dukha in Northern Mongolia

Abstract: The Dukhas, who live in northern Mongolia and speak a Turkic language, struggle to maintain their nomadic way of life with approximately 200 people. They live in the taiga all year-round with their reindeer, but their main subsistence is based on hunting and gathering. They use the reindeer for riding, packing and milking; they do not slaughter the few valuable reindeer unless there is a real need for it. This article will discuss the sharing rules of game meat among the Dukha who practice subsistence hunting. Sharing of game meat is a common rule observed in many hunter-gatherer societies. The article will discuss from an anthropological perspective, how Dukha practice this rule, the right of the hunter on the meat, the portion of the families who have not participated in the hunt; how the hunter is abstained from gaining too much power and oppress others while he is motivated enough to continue hunting. The aim of the article is also to discuss whether the meat belongs to the person who shot the animal and the effects of the

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 06.09.2018 - 05.07.2019

** Dr., Universidad Carlos III de Madrid, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Madrid, İspanya. selcenustel@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3375-1084.

sharing rules to the social relations in the community. The data is based on my observations and in-depth interviews with people, where I lived among the Dukhas in taiga for eleven months, in July-September 2012, February 2013, February-June 2015 and October-December 2016.

Keywords: Dukha, nomadic people, hunting, sharing, taiga, Mongolia, Turkic languages.

Giriş

Yaşamını sürdürmek için avlanan toplumlar için avcılık bir karın doyurma biçiminin ötesinde insanlar ile doğayı yakınlaştıran bir eylemdir. Avladıkları hayvanların kendilerine doğadaki yer iyeleri¹ tarafından verilen bir armağan olduğunu düşünen Duhalar, bu armağanı hak etmek için birçok kurala sıkı sıkıya uyar. Bu kuralların başında ise öldürülen hayvana saygılı olmak ve avlanılan coğrafyadaki kutsal yerleri dikkate almak yatar. Ancak avcılık insan-doğa yaklaşımına vesile olmasının ötesinde aynı zamanda insanlar arasındaki sosyal ilişkileri de düzenler.

Avcılığın toplumdaki sosyal ilişkileri düzenlemesinin en temel biçimi av etinin paylaşılması yoluyla gerçekleşir. Av eti üretilen bir şey yerine doğadan “alınan” bir şey olduğu için kimseye ait değildir, dolayısıyla bir kişinin bir hayvanı vurması, onu etin sahibi yapmaz. Bu durum elbette hayvanı vuran kişinin hiç bir söz hakkı olmadığı anlamına gelmez. Ancak makalede göreceğimiz üzere av etinin dağıtılması Duhalar arasındaki en önemli sosyal ilişki ağlarından bir tanesidir ve bu konuda, avcının inisiyatifinin çok ötesinde birçok detaylı kural vardır. Bu kurallar sayesinde hem hiç bir aile aç kalmaz, hem de başarılı avcılarının öne çıkıp diğerlerinin üzerinde hâkimiyet kurması engellenmiş olur.

Avcı toplumların hemen hiç birinde övünmek hoş bir davranış olarak kabul edilmez ve insanlar avcının alçakgönüllü olmasını bekler. Örneğin Güney Afrika’daki !Kung Sanlar bir avcının başarıları konusunda mütavâzi olması beklenir (Lee, 1979). Tanzanya’daki Hadzalar da benzer bir şekilde davranır; avcı başarılı bir avdan sonra obadaki diğer erkeklerin yanında sessizce oturmalı ve başarısı hakkında konuşmamalıdır (Woodburn, 1982).

Duhalar arasında da bir avcının sahip olması gereken en önemli özelliklerden birisi alçakgönüllülüktür; bu davranışın en önemli nedeni ise Duhaların genel dünya görüşü ve doğa algısıyla doğrudan ilgilidir. Avcı aslında hayvanları “almaz”, hayvanlar yer iyeleri tarafından ona “verilir”. Bu en temel ilke zaten avcının gücünü azaltan, övünmesini engelleyen bir olgudur, vurduğu hayvan ona yer iyesi tarafından armağan olarak verilmiştir. Bu armağanın verilmesinde avcının iyi davranışların elbette katkısı vardır ancak yine de, nasıl ki bir insanın

¹ Duhalar tüm canlılar arasında adaleti sağlayan “cer eesi” yani yer sahibi (iyesi) olarak andlandırdıkları doğaüstü bir güce inanırlar. Avcıya hayvanları veren yer iyeleridir.

hediyeye aldığı için övünmesi tuhaf karşılanacak bir durumsa, avcının da avlandığı için övünmesi uygunsuz sayılır. Yani avcılığın temel mantığına göre avcının çok da övünecek bir şeyi yoktur.

Avcının alçakgönüllü olması gerekliliğinin ikinci nedeni ise toplumdaki sosyal ilişkilerle bağlantılıdır. Toplumun saygısını kazanmak isteyen bir avcı bunun ancak alçakgönüllü ve cömert davranarak olacağını bilir. Bugün avlanan kendisi olabilir ancak ilerleyen günlerde diğerlerinin avladığı hayvanlara ve dolayısıyla onların cömertliğine ihtiyaç duyabilir. Duha avcılar, benzer diğer toplumlar gibi tüm başarılı avlarda bu kurala sıkı sıkıya uyarlar. Avdan dönen kişiye diğerleri övgüler yağdırırsa da, avcı her zaman sessiz ve hatta mahcup bir şekilde bir köşede oturur. Özellikle ava birden fazla kişi gitmişlerse, sadece hayvanı vuran kişi değil tüm takım övülür çünkü başarı vuranın değil herkesindir. Avcılık bir takım işidir, birisi hayvanı görür, diğeri kovalar ve bir diğeri vurur.

Bu makalede Duhalar arasında av etinin nasıl paylaştırıldığı, bu paylaşımında avcıların ne kadar söz sahibi olduğu, başarılı bir avcının öne çıkmasının nasıl engellendiği, bunu yaparken genç avcıların nasıl motive edildiği ve paylaşmanın genel işlevleri detaylı bir şekilde incelenecektir. Av etinin ve diğer nesnelerin paylaşımının herkesin karnını doyurmasını sağlamanın ötesinde Duha toplumunda nasıl dengeleyici sosyal bir mekanizma olarak işlev gördüğü makale içinde tartışılacaktır. Bu çalışma Duhalar arasında yaptığım alan araştırmasındaki gözlemlerime, av etinin paylaşılması esnasında eyleme birebir katılımıma ve insanlarla yaptığım derinlemesine mülakatlara dayalıdır.

Paylaşım Kuralları

Sibirya’nın hiç bir yerinde bir avcı av etinin tamamını kendine saklamaz. Bu et çalmak gibidir. Av etini paylaşmak, bütün avcılar tarafından içselleştirilmiş kesin, olmazsa olmaz bir kuraldır! (Hamayon, 2012, s. 109).

Avcı toplayıcı (derleyici) toplumlar arasındaki paylaşım kuralları literatürde sıklıkla geçen bir kavramdır (Marshall, 1961; Ingold, 1980; Kelley, 1995; Woodburn, 1998). Bu toplumların birçoğunda paylaşım toplumsal ilişkiler dizgesinin önemli bir parçasıdır ve her birey, ne kadar katkıda bulunduğu bakılmaksızın “toplumsal üründen pay” alır (Gowdy, 1999, s. 396). Bazı araştırmacılara göre paylaşımın avcı toplayıcılar için gerekli olmasının sebebi, bunun bir nevi hayatta kalmak için garanti olarak işlev görmesidir. Bu şekilde açlık korkusu azalır, çünkü bugün avın paylaşımına katılan kişi ya da kişiler, yarın et bulduğunda onu paylaşacaktır (Marshall, 1961, s. 236). Yani paylaşım yiyeceksiz kalmamayı garantilemenin emin bir yolu, bir tür “ortak sigorta”dır (Ingold, 1980, s. 144).

Duhalar arasında kaldığım süre boyunca her zaman herkes tarafından uygulandığına tanık olduğum en belirgin uygulamalardan birisi, paylaşım kuralıydı. İnsanlar ne olursa olsun av etini mutlaka paylaşıyorlardı. Hem görüşme

yaptığım herkes bunu defalarca söyledi hem de kendim farklı şekillerde av etinin paylaşıldığına birçok kez tanık oldum. Hatta 2015 yılında eşim beni kısa süreli ziyarete geldiğinde kendi çadırımızı kurduğumuz zaman, ayrı bir hane olduğumuz için, av etinden biz de kendimize düşen payı aldık.

Peki, av etinin paylaşılması avcı toplumlar arasında neden bu kadar yaygın ve değişmez bir kural? Yukarıda kısaca söz ettiğim gibi, av eti yere aittir; bu yüzden onu diğerleriyle paylaşmak zorunludur. Avcı etin sahibi değil, topluma eti getiren bir aracı gibi düşünülür. Dolayısıyla kimse av etini gerçek anlamda sahiplenemez. Bu durum elbette avcının rolünün tamamen yok sayıldığı anlamına gelmez. Avcı etin sahibi olmasa da onun dağıtımında söz sahibidir ve zaten bir avcıya itibar kazandıran da etin toplum içindeki dağıtımıdır. Farklı toplumlarda ise bu dağıtım hakkı farklı kişilere ait olabilir. Örneğin Kuzey Kanada'da yaşayan Inuitlerde avı ilk gören kişinin et üzerinde hakkı vardır. Kalahari'deki Kunglarda ise hayvanın öldürüldüğü silahın, yani okun ya da yayın sahibi vurulan hayvanın eti üzerinde söz sahibidir (Dowling, 1968). Duhalarda ise av hayvanını vuran kişi bu hakka sahiptir. Herkes etin nasıl dağıtılacağını bilse de, avcı dağıtımı yapan kişi olarak itibarlı bir konum kazanır.

Duhalarda et paylaşım kurallarını ayrıntılı bir şekilde anlatmak istiyorum, çünkü bu kurallar ava katılan kişi sayısına ya da vurulan hayvanın büyüklüğüne göre değişebilir. Örneğin ceylan gibi küçük bir hayvan vurulduğunda paylaşım kuralları oldukça basittir, çünkü et dağıtılmaz. Hayvanı vuran kişinin kulübesinde veya çadırında toplanılır ve et pişirilip hep birlikte yenir. Çoğu zaman taze et olduğunu duyanlar avcının evine zaten kendiliğinden toplanır. Kaynatılıp pişirilen et tencerenin içinde, bir bıçakla birlikte ortaya konulur ve oradaki herkes bizzat kendisi ortadaki etten bir parça kesip yer. Bu durum aynı zamanda toplumsallaşmak için de olanak yaratır. Bu şekilde etin paylaşılmasına defalarca tanık oldum ve bu paylaşım anları et yemenin ötesinde insanların bir araya gelerek şen şakrak sohbet etmelerine imkân sağlayan kutlamalar gibi geçer.

Eğer ava takım olarak gidildiyse ve büyük bir hayvan avlandıysa et paylaşımı kişi sayısına göre aşağıda anlatacağım belli kurallara göre yapılır. Burada öncelikli durumda olan kişi avcı değil, ekipteki yaşlı kişilerdir. Ava gidenler arasındaki en yaşlı kişi etin en iyi parçasını alır. Daha somut olarak anlatmak gerekirse, etin en iyi yeri kabul edilen arka sağ bacağı en yaşlı kişi, sol bacağı ise ikinci en yaşlı kişi alır. Geri kalan butlar diğerleri arasında yaş sıralamasına göre dağıtılır. Avı vuran kişi hayvanın kalbini, dilini ve sırtını alır. Vurulan hayvanın derisi ise yine en yaşlı kişiye verilir. Paylaşım kurallarını sorduğum obadaki yaşlı avcılardan Bataar² bu kuralları ayrıntılı bir şekilde şöyle açıklamıştı;

² Makalede kullanılan tüm isimler takma isimlerdir. Araştırmanın etik kuralları gereği katılımcıların gerçek isimleri saklı tutulmaktadır.

“Bir av hayvanının eti altı bölüme ayrılabilir; iki ön bacak, iki arka bacak, boyun ve sırt. Diyelim ki av gezisinde sekiz kişiye, yolculuğun uzunluğuna bağlı olarak, ilk altı kişi vurduğumuz ilk hayvanı paylaşır ve diğerleri payını almak için başka bir hayvan vurmamızı bekler. Eğer avlanmaya devam etmeyeceksek ya da başka bir hayvan vuramazsak ön ve arka bacaklar ikiye bölünüp o şekilde paylaşılır. Ancak paylaşım kuralları hiçbir şekilde değişmez. Takımın en yaşlısı en iyi kısmı alır ama bu hayvanı vuran kişi olamaz. Diyelim ki hayvanı vuran kişi tesadüfen takımdaki en yaşlı kişi, bu durumda bile avcının konumu değişmez, avcının yaşı önemli olmadığı için, her zaman kalbi ve sırtı alır” (Bataar, 08.12.2016, Doğu Tayga).

Burada ilginç olan kısımlardan biri avcının konumudur. Görüldüğü gibi avı vuran kişiye paylaşım kurallarında yaştan bağımsız olarak özellikle etin en iyi kısmı verilmez. Yaşlı kişilere ayrıcalık verilmesi bir hiyerarşi gibi görünse de aslında tam tersi hiyerarşiyi önlemenin bir yoludur. Çünkü avı hep aynı kişiler vurabilir, dolayısıyla onlara en iyi kısmın verilmesi hem bir haksızlık yaratacaktır hem de bu yetenekli kişilere fazla güç kazandıracaktır. Ancak yaşlı kişiye öncelik verilmesi bir haksızlık değil eşitlik yaratır çünkü bir gün herkes, yeteneklerine bakılmaksızın yaşlandığında aynı konuma gelecektir. Burada yaşlılara verilen ayrıcalığın bence başka bir işlevi de var. Duhalarda tüm çadırlar her zaman herkese açık olsa da, insanların yaşlıların evinde toplanma eğilimi olduğunu söyleyebiliriz. Burada bir araya gelen insanlar yaşlı kişinin çadırında yiyip içerler ve böylelikle toplumdaki ileri yaşta insanlar zaten ellerindekileri her zaman diğerleriyle paylaşmak durumunda kalırlar. Hatta insanlar etin en iyi parçasını alan yaşlı kişinin çoğu zaman bunu pişirip diğerlerini davet ettiğini, yani insanlarla paylaştığından bahseder. Dolayısıyla yaşlılara verilen fazlalıklar aslında çoğu zaman dolaylı olarak herkes tarafından paylaşılır. Avı vuran kişinin kazancı ise elle tutulur bir nesne ya da daha fazla et değil, ancak toplum içinde elde ettiği karizmatik konumdur.

Avı vuran kişiye hiyerarşik olarak çok güç vermemek başka toplumlarda da görülen bir uygulamadır. Örneğin Tanzanya’daki Hadzalarda da etin en iyi kısmı avcının kendisi yerine yaşlılara verilir (Woodburn, 1982). Araştırmacılara göre avı vuran kişiye avın iyi yerlerinden verilmemesi kuralı rastgele bir kural değildir. Bu aslında avcının daha çok zenginlik ve güç kazanarak diğerlerinden üstün bir statü isteyerek hiyerarşi elde etme ihtimalinin önüne geçmek için yapılan bir nevi sosyal bir mekanizmadır. Ünlü antropolog Woodburn bunu “eşitleme mekanizması” olarak adlandırır (Woodburn, 1982, s. 432). Duhalar arasında bu mekanizmanın gözle görülür bir şekilde işe yaradığını söyleyebilirim çünkü iyi avcılar toplumda saygı görmekle birlikte hiç bir zaman diğerlerine üstünlük taslayamazlar. Avcıya neden etin iyi yerinin verilmediğini konuştuğum avcılardan birisi durumu şu şekilde yorumlamıştı;

“Takım olarak avlanmaya gittiğimizde, hayvanı kimin gördüğü veya vurduğu önemli değildir. Av etini tüm katılımcılar arasında paylaşıyoruz. Çoğu zaman, hayvanı vuran kişi diğerlerinden daha az alır. Bu belki de bir hayvanı öldürdüğü için avcıyı cezalandırmanın bir yoludur, bilmiyorum.” (Batbayar, 07-09.12.2016, Doğu Tayga).

Avcının bu konumunun nedeni değişik şekillerde yorumlanabilir ancak bu kuralın toplumda avcıyı diğerlerinden üstün bir konuma getirebilecek bir statü farkının önüne geçtiği açıkça gözlenebilir. Bir diğer akla gelen soru ise, av etinin ava hiç bir bireyi katılmayan aileler arasında nasıl paylaştırıldığı sorusudur. Bir grup erkek avlanmaya gittiklerinde paylaşım kuralları sabittir, ancak taygada gözlemlediklerimden söyleyebilirim ki, etin avda bulunmayan diğer aileler arasında nasıl paylaştırıldığı konusunda her zaman sabit kurallar yoktur. Bu durum ava katılmayan ailelerin ne kadar ete sahip olduğuna bağlı olarak değişebilir. Burada öncelikle açıklamam gereken şu ki obada yaşayan ailelerin hepsi akrabalarının ya da komşularının ne kadar yiyeceği olup olmadığını her zaman bilir. Ava katılan erkekler kendi aralarında eti paylaştıktan sonra obaya döndüklerinde bu eti ava katılmayan akrabaları ve komşularıyla paylaşmak herkesin kendi sorumluluğudur. Burada karar av etini almış aile bireylerine aittir ancak diğerlerinin ne kadar eti olduğu bu karar üzerinde etkilidir. Eğer komşularının eti yoksa genellikle herkes mutlaka eti onlarla da paylaşır; varsa bile taze et her zaman sevilen bir şey olduğu için en azından eti pişirip diğer aileleri davet eder. Ingold’un dediği gibi paylaşım yoğunluğu genellikle yiyecek azken artar. Paylaşım iki durumda, et genel olarak az ya da çok fazlaysa en yoğun halindedir (Ingold, 1980). Yani sanılanın aksine obada et kıtlığı varsa paylaşım artar. Her halükarda kesin kurallardan birisi obada herkesin, ava katılsın ya da katılmasın, yeterince yiyeceğinin olması gerektiğidir. Bir avcı ne kadar çok paylaşırsa ona o kadar saygı duyulur. Avusturalya’da Aborjinlerle çalışan antropolog Lee’nin belirttiği gibi; “Diğerleriyle paylaşmaya her zaman hazır olmak bir insanın iyilik ölçüsüdür ve misafirperverlik kendine güveninin asıl kaynağıdır” (Lee, 2005, s. 21).

Bu durumun doğru olduğunu gözlemlerime dayanarak söyleyebilirim çünkü alan araştırmam esnasında en sıradışı durumlarda bile insanların av etini paylaştığına şahit oldum. Örneğin bir kez obadakiler yaşlı bir çiftle bir sorun yaşamışlardı ve bu çift bir süreliğine çadırlarını diğerlerinden biraz daha uzağa kurmuşlardı. Ancak bu sorunlara rağmen bir av sonrasında kendilerine etten düşen payı almışlardı. Yaşanan sorunlar ya da gerginlikler hiç bir zaman paylaşım kurallarını ihlal etmek için bir bahane sayılamaz; aksi çok büyük bir saygısızlık olarak algılanır.

Bir avcı tek başına gidip bir hayvan vurduğunda ise benzer bir şekilde ne kadar paylaşacağı ona kalmıştır. Ancak böyle bir durumda çok paylaşan avcı gerçekten itibar sahibi olabilir. Bu aslında avcı için ne kadar cömert olduğunu gösterip

toplumda saygı kazanmak için bir fırsattır. Ayrıca avcılarının hepsi bilir ki, yeterince paylaşmazlarsa pıntilikle suçlanabilirler; dolayısıyla paylaşırken bu her zaman akıllarının bir kenarındadır (Lee, 1979). Bu tip bir durumda, yani bir avcı tek başına bir hayvan vurduğunda gözlemediğim kadarıyla av eti her zaman tüm obaya paylaştırıldı. Avcı belki kendine etin daha fazlasını ayırmış olabilir ama diğerlerine de mutlaka verdi. Duhalar arasında av etinin paylaşımı kesin bir kuraldır. Bu kural durumdan duruma değişse de, obada yiyecek varken bir ailenin aç kalmasına asla ama asla göz yumulmaz.

Doğadan toplanan ürünlerin paylaşılması o kadar derine işlemiş bir uygulamadır ki paylaşılan sadece av eti değildir. Aynı av eti gibi doğadan toplanan başka şeyler de paylaşım kurallarına tabidir. İlkbahar aylarında insanlar sığın geyiğinin kendiliğinden düşen boynuzlarını toplamak için dolaşırlar ve topladıkları boynuzları köyde para karşılığı satarlar. Erkekler genellikle ilkbaharda gittikleri av yolculuklarında bu boynuzları ararlar çünkü bunları uzak yerlerde bulmak daha kolaydır. Ava birlikte giden erkekler avdan sonra gün içinde ayrılırlar ve herkes tek başına boynuz arar. Ayrılmadan önce kimin ne tarafa bakacağına karar verilir, yani bir nevi alan paylaşımı yapılır ve ayrı yönlere ayrılırlar. Herkes kendi bulunduğu boynuzu alır. Buraya kadar oldukça sıradan görünen bu eylemde eğer olur da iki kişi birlikte boynuz aramaya çıkarlarsa oldukça ilginç bir kural uygulanır; insanlar buldukları boynuzu yanındaki kişiye verirler. Örneğin iki kişi boynuz aramaya gittik ve tesadüfen boynuzları hep ben gördüm. Bu durumda bulduğum tüm boynuzları yanımdakine veririm ve eğer o hiç bulamazsa belki de eve boş ellerle dönebilirim. Bu kural Duhalar arasında o kadar sıkıdır ki, olası her türlü durum karşısında ne yapılacağı bellidir. Obada konuştuğum avcılardan biri olan Nergüi neden böyle bir kural olduğunu sorduğumda şöyle demişti;

“Bu uygulama saygı göstergesidir. Eğer ben bir boynuz bulursam sana veririm, sen bulursan bana verirsin. Eğer üç kişiye de boynuzu bulan kişi diğer ikisinden yaşlı olana verir. Başkalarıyla da bulduğum boynuzu kendine saklamazsın, saygını göstermek için karşındakine verirsin”
(Nergüi, 20.11.2016, Doğu Tayga).

Bu kurallar o kadar detaylı bir biçimde düşünülmüş ya da belki de deneyimlenmiştir ki türlü türlü durumlarda ne yapılacağını değişik avcılardan dinledim. Anlatılana göre ilkbaharda boynuzlara bakarken avcılar genellikle ağaçlarda sığın geyiğinin izine bakarlar çünkü boynuzları düşmeden önce hayvan boynuzlarını ağaçlara sürtmeye başlar. Dolayısıyla ağaçlardaki izlere bakarak avcılar yakınlarda bir boynuz olup olmadığını tahmin edebilir. Eğer ağaçta bir işaret görürlerse takip etmeye devam ederler çünkü yakınlarda bir boynuz olduğunu bilirler. Bu takip esnasında bazen iki kişi aynı yola çıkıp beraber yürümeye başlayabilir. Bu durumda yine o boynuz için izleri uzun zamandır takip ediyor olsanız bile bulduğunuz boynuzu yanınızdakine verirsiniz. Bana göre buradaki kuralın asıl işlevi rekabeti önlemek olmalıdır. Böylece birlikte boynuz

arayan kişiler ben önce bulacağım gibi bir hırsa kapılmaz ve olur da boynuzu diğerinden önce görürse o kişiyle arasındaki ilişkide kendi cömertliğini tekrar kanıtlama imkânı bulmuş olur. Çünkü herkes bilir ki, diğerleriyle paylaşan kişi toplumda saygı görür. Aslında aynı şey av etinde paylaşım kuralı için de geçerlidir. Bu şekilde kurallarla, avcılar birbirleriyle rekabet edip gerginlikler yaşamak yerine birbirini destekler. Paylaşım kuralları nazik ve eli açık olmayı teşvik eder. Daha çok paylaşan daha çok saygınlık kazanır.

Herşey Değişti Ama Paylaşım Kuralları Değişmedi

Bahsedilen geleneksel paylaşım kuralları bugün gitgide değişen yaşam koşullarında hâlâ sıkı sıkıya uygulanıyor mu? Yukarıda anlattığım bu geleneksel paylaşım kuralları Duhalar arasında hâlâ uygulanıyor ancak avlanma koşullarında, kullanılan malzemelerde günümüzde çeşitli değişiklikler meydana gelmekte ve bu durum çeşitli adaletsizlikler yaratmakta. Burada dengesizlik yaratan şu ki geçmişte herkesin silahı vardı ve çoğu kişi zaman zaman hayvan vurabiliyordu, yani avcılar hep aynı kişiler değildi. Ancak ateşli tüfeklerin çıkması ve teknolojinin ilerlemesiyle durum değişti. Mermi satın almak oldukça pahalı olduğu için birçok kişi silahını sattı ve onun yerine silahı olanlarla birlikte ava gitmeyi tercih eder oldu. Mermi satın almak silah sahibinin sorumluluğu olduğundan ve üstüne üstlük hayvanı vuran kişi olarak etin az bir kısmını aldığından dolayı bu durum bir nevi haksızlık yaratmış oldu. Yani zaman içinde hep aynı kişiler avcılık yapmaya başladı ve diğerleri onlar üzerinden geçinmeyi alışkanlık hâline getirdi. Sibiry'a da araştırmalar yapan Paine, bu çeşit toplumlarda grup içinde bazı kişilerin diğerine bağımlı hâle gelebileceğinden söz eder. Onun sözleriyle aktarmak gerekirse "Bazı erkekler avlanmayı denemeye bile gerek kalmadan başkalarına asalak olarak yaşarlar" (Paine, 1971, s. 166). Gözlemlerime göre bugün Duhalarda durum benzer bir yönde ilerliyor. Doğu obasında bir sürü hane arasından sadece üç tane genç avcının daha ileri teknoloji silahları var ve diğerleri bunu bahane ederek hep onlara katılıyorlar. Ancak yine de mermi masrafı bölüşülmüyor. Bu silah sahiplerinden birisi konuştuğumuzda şöyle demişti;

"İnsanlar avı vuran kişi olmanın zor olduğunu ve daha fazla da et almadığını bildikleri için silahlarını satıp, bunun yerine silahı olan diğerlerinin peşine takılmaya başladılar. Benim silahım olursa elime hiçbir şey kalmayacak o yüzden en iyisi silahımı satayım diye düşünüyorlar." (Batbayar, 07-09.12.2016, Doğu Tayga).

Bu durumun geleneksel paylaşım kurallarını etkileyip etkilemediğini sorduğumda ise kuralların hâlâ aynı olduğunu ama sadece günümüzde deriyi en yaşlı kişiye vermek yerine satıp parasını paylaştıklarını söyledi. Avcı olmanın bu şekilde dolaylı olarak bir nevi "cezalandırılması" sadece daha az et alıp mermiye para harcamasıyla da sınırlı değil. Silah sahibinin ekipteki diğer kişilere göre çok daha fazla sorumluluğu var. Örneğin avcı sabah erkenden kalkıp dürbünüyle

otlanan hayvanlara bakmak için gider. Diğerleri uyurken sabah dörtte kalkan avcı kimi zaman tek başına hayvanlara bakmaya gittiğinde hayvanı tek başına bile vurabilir ancak ava birlikte gittikleri için geleneksel paylaşım kuralları uygulanır. Çoğu av gezisinde yaşlılar hayvanlara bakmaya bile gelmezler; ateş başında bekleyip bilgileriyle genç avcıları yönlendirirler ama fiziksel olarak aktif değillerdir. Ayrıca silah sahibi rengineyiği üzerinde giderken önlerine bir hayvan çıkma ihtimaline karşı hep en önde gitmelidir. Bu durum kışın karda iz açmak anlamına geldiği için oldukça yorucu olabilir. Kısacası avcı olmak özellikle de bir sürü kişi silahlarını sattığı için oldukça zorlu bir durum hâline dönüşmüş hâlde ve toplumdaki çok sayıda erkek bugün birkaç genç avcının üzerinden karınlarını doyuruyorlar.

Paylaşmanın Keyfi

Peki, bu durumda avcılar neden paylaşır? Eğer avcı olmak bugün günümüzde yukarıda anlattığım nedenlerden dolayı bu kadar zorsa neden hâlâ genç erkekler avcı olmak istiyorlar? Diğerlerini takip etmek yerine hâlâ avda başarılı olmak isteyen erkeklerin motivasyon kaynağı nedir? Bu durumun bir sürü açıklaması yapılabilir, ancak tek bir cümleyle, basit olarak cevap verecek olursak şöyle diyebiliriz; toplumda saygınlık kazanmak. Avcı olmanın birçok zorluğu olsa da, vurulan hayvana ilk dokunan ve eti dağıtan avcıdır. Kime ne kadar ne verileceğine avcı karar verir ve dağıtım esnasında ona sorulur. Aslında bu bir tür sahne performansı gibidir; kurallar belli bile olsa her seferinde sanki bilinmiyormuş gibi yapılır ve avcıya tekrar sorularak onurlandırılır. Böylece denetimi elinde tutan avcı paylaşmanın saygınlığını, hazzını tatmış olur. Başka bir deyişle, avcıya etin sahipliği olmasa da saygınlığı verilir. Avcı toplumlarla çalışan Ingold bu durumu şu şekilde çok güzel açıklamıştır;

“... bir av toplumunun devam etmesi için erkeklerin saygınlık elde etmek amacıyla avlanmaya heveslendirilmesi gereklidir. Ancak sahiplik olmadan cömertlikten bahsedemeyiz; birinin vermesi için önce ona sahip olması ve diğerlerinin ondan yoksun olması gerekir. Bu yüzden sosyal olarak saf dışı edilen av mülkiyeti, ideolojik olarak varmış gibi davranılmalıdır.” (Ingold, 1980, s. 160).

Paylaşımı ve eşitlikçi davranışı, soyut ve kavramsal olarak tarif etmek gerekirse; kişinin eti vermesi için başlangıçta onu alması gerekir, ama et onunken bile aslında onun değildir. Toplum eti alır paylaşır, ama toplumun alma eylemi avcının verme eylemi ile birebir bağlantılıdır. Avcı da zaten vermek için almıştır; avcının alma eylemi verme düşüncesini gerçekleştirmek içindir.

Yukarıda alıntılıdığım Ingold’un söylemek istediğini ben de taygada yaşarken av eti konusunda olmasa da başka yiyeceklerin paylaşımı konusunda yaşadığım aile ile sosyal ilişkilerimizde benzer şeyler deneyimledim. Somut olarak örnek vermek gerekirse; yanımda getirdiğim yiyeceklerin tamamını beraber kaldığım

aile ile paylaşıyordum, yani hepimiz tüm yiyecekleri eşit bir şekilde paylaşıyorduk. Ancak bu “kaynaklara” olan ulaşımımız ve birbirimize duyduğumuz minnettarlığımız paylaşma yöntemimize göre değişiklik gösteriyordu. Örneğin köye gittiğimde eğer bir paket bisküvi alıp bunu direkt manevi anneme verirsem, ona sahip olan kişi o oluyordu ve bisküviyi alan kişi ben olsam bile canım çektiği zaman ondan isteyemiyor ya da çekinerek istiyordum. Ancak eğer bisküviyi ben kendi eşyalarım arasında tutar ve her açtığımda onlarla paylaşırsam, her seferinde bana minnettar olup teşekkür ediyorlardı. Aslında her iki durumda da, yani bisküvileri o da saklasa ben de saklasam her çıkardığımızda paylaşıyorduk, yani yediğimiz miktar değişmiyordu ancak kontrolün kimde olduğu hislerimizi ve bir nevi güç dengesini değiştiriyordu. İşte aynı bu şekilde av yolculuklarının sonunda, aynı bisküviyi çıkardığımız gibi, paylaşılan miktar belli de olsa, kaynağı paylaşırma hakkı avcıya saygın bir konum sağlar ve avcılar doğal olarak eti paylaşırken olumlu anlamda gururlu hissederler.

Avı vuran kişiye paylaştıran kişi olmanın gururunun yaşatılması oldukça önemli bir konudur. Eğer avcı bu küçük zevkten bile mahrum bırakılırsa bu tip paylaşım toplumlarında insanlar bütün gün hiçbir şey yapmadan oturup, işi başkalarının yapmasını bekleyebilir (Altman ve Peterson, 1988). Bu yüzden de paylaşılan miktar aynı bile olsa hayvanı vuran kişi onu keser ve paylaşır. Küçük bir hayvan vurulup eti dağıtmak yerine hayvanı vuran kişinin çadırında toplanıp yendiğinde dahi bu gurur rahatlıkla gözlenebilir. Burada et herkesle eşit derecede paylaşılır ama avcı ve ailesi ev sahibi konumundadır. İnsanlar onlara güzel sözler söylerken onlar da diğerleriyle paylaşmanın zevkini tadarlar. Aynı şekilde, eti alanlar da armağanın, armağan almanın zevkini bu yolla hissederler. Karşılıklı minnet duygusu paylaşılmış olur. Ava gitmeden önce silah sahibi olan genç avcılardan biriyle bu durumu konuşmuştuk. Neden avcı olmayı tercih ettiğini sorduğumda şöyle demişti;

“Evet hayvanı vuran kişinin daha çok sorumluluğu olduğu doğru. Ama benim için bir şey vurduğumda insanların mutlu yüzlerini görmek en büyük ödül. Bunun için her şeye değer. Ancak bir hayvanı kaçırap vurmadığımda bunu insanlara söylemek de oldukça utanç verici.” (Batbayar, 07-09.12.2016, Doğu Tayga).

Koşulların böylesine zor olduğu bir coğrafyada insanların karınlarını doyurmasına yardım eden kişi olmanın tatmin edici bir his olduğunu tahmin etmek zor değil. Avcının toplumda, yaşı ne olursa olsun herkesten saygı gördüğüne alan araştırmam esnasında birçok kez şahit oldum. Konuştuğum diğer genç avcılardan birisi neden asla ava silahsız gitmeyeceğini şu şekilde açıklamıştı;

“Hazır et elde etmek için diğer avcılara asla silahsız katılmam çünkü avcılığı seviyorum. Avcı olmayı seviyorum. Küçüklüğümde beri her

zaman silahımız vardı. Babam bizi asla silahsız ava göndermezdi. Şimdi düşündüğümde anlıyorum ki babam bizim, çocuklarımızın diğerlerine hizmet etmesini istiyordu belki de. Çünkü babam da avcıydı ve benim de toplumun bir sonraki avcısı olmamı istiyordu. Bu yüzden küçüklüğümde beri hiç omzumda silahım olmadan bir yere gitmedim. Eğer avcı değilseniz saygı göremezsiniz.” (Altan, 14.12.2016, Doğu Tayga).

Bu örnekte görüldüğü gibi genç avcıların en büyük motivasyon kaynağı toplumda saygınlık kazanmaktır. Yaşlılar en önemli sermayeye yani “nadide bir kaynak olan av bilgisine” sahipken gençler bu saygınlığı avcı olarak kazanmaya çalışırlar (Paine, 1971). Ta ki yaşlanıp sadece bilgileri ve yaşlarından dolayı saygınlık görmeyi hak edene kadar.

Paylaşma Zorunluluğu

Peki, Duhalar gibi toplumlarda insanlar gerçekten her zaman bu kadar cömert ve paylaşmaya hevesli mi? Bu sosyal mekanizma içinde elbette hassas dengeler var ve durum her zaman o kadar basit değil. Duhalar arasında kişisel eşyalar ve para paylaşılmaz, ancak ödünç alınabilir ama her türlü yiyecek ister gönüllü olsun ister gönülsüz sonunda paylaşılmak durumunda kalınır. Çadırlar her zaman ziyarete açık olduğu için ve obada sıklıkla insanlar birbirlerine gelip gittiğinden obada kimsenin kişisel alanı yok diyebiliriz. Dolayısıyla yiyecekleri insanlar evlerine gelen misafirlerle paylaşmak zorunda çünkü onlar paylaşmasa bile diğerleri istiyorlar. Peterson’un “talep üzerine paylaşma” diye adlandırdığı bu sisteme göre bu tip toplumlarda insanlar diğerlerinin mal varlıkları üzerinde talepte bulunabilirler ve tüketebileceğinden fazlasına sahip olan insanların bunu diğerleriyle karşılıksız olarak paylaşmaları beklenir (Peterson, 1993, s. 78). Buradaki temel kriter şudur; insanlar paylaşmak istemiyor bile olsa herkes birbirinden bir şey talep edebilir ve istedikleri şeyin verilmesini beklerler. Aynı zamanda onlardan bir şey istendiğinde de vermek zorunda hissederler (Bird David, 1990). Ancak et paylaşımı ile diğer nesne ya da yiyeceklerin paylaşımı arasındaki en büyük fark av etinin paylaşım kuralları belliyken, “talep üzerine paylaşma” sisteminde insanların farklı taktikler kullanarak alabildiklerini almaya çalışmasıdır. Bu sistemin devam etmesinin nedenlerinden biri de bir şey talep eden kişiyi reddetmenin çok ayıp karşılanmasıdır. Daha önce yazdığım gibi başarılı bir av sonrası insanlar avcının çadırına gidip oturur ve eti beklemeye başlar. Yani avcının cömertliğine bağlı kalmadan kendileri talep ederek avcılığı paylaşmak için zorlarlar.

Avcı toplumlarda paylaşım kurallarını çalışan Nadasdy, paylaşımın zorunluluk hâlinde olduğu bu toplumlar arasında değişik taktiklerden bahseder. Bunlardan bazıları; “direkt talep etme, fırsatçı ziyaretler veya dolaylı olarak karşındakini pintilikle suçlama” gibi taktiklerdir (Nadasdy, 2007, s. 28). Gerçekten de Duhalar arasındayken bu üç yöntemin de kullanılmasına şahit olmuş ve daha sonra Nadasdy’nin makalesini hayretle okumuştum. Örneğin, alan araştırmam

esnasında ziyaretime gelen eşim kaldığı süre içinde kendisine yetecek miktarda sigarayı yanında getirip, birinci haftanın sonunda herkesin talep etmesi üzerine sigaralarının bittiğini görünce bunu acı bir şekilde öğrenmişti. Neyse ki topluma kısa bir süre içinde uyum sağlamış olacak ki, kalan haftalarda kendisi de sigara içtiğini gördüğü kişilerden tütün talep ederek en temel paylaşım mekanizması olan “direkt talep etme” taktiğini uygulamıştı.

Bir diğer taktik olan insanları cimrilik ile suçlamak ise Duhalar arasındaki en yaygın dedikodu biçimidir. Paylaşımın böylesine norm olduğu bu toplumda en ufak bir kendine saklama ya da paylaşmadan kaçınma durumu kişinin cimrilikle suçlanmasına neden olabilir. Ancak bu dedikodular yine de herkesin her zaman elindekileri paylaşmasını sağlamaya yetmiyor tabii ki. Her toplumda olduğu gibi burada da diğerlerine göre eli sıkı kişiler var. Mesela taygada sıklıkla anlatılan bir hikâyeyi bir kaç kişiden duymuştum. Bir kış oğluluyla tek başına yaşayan yaşlı bir kadın rengineyiklerinden biri ölmek üzere olduğundan dolayı geyiğini kesmiş. Rengeyiği kişilere ait olduğu için av eti gibi paylaşılma zorunluluğu yok ama elbette insanlar diğerleriyle mutlaka az da olsa paylaşıyor ya da en azından pişirip çadırına davet ediyor. O kış insanların çok az eti olmasına rağmen bu yaşlı kadın kimseyi et yemek için çağırmamış. Hikâyenin devamını bunu bana anlatan genç kızlardan birinin, Gerel’in ağzından aktaracağım;

“Narangerel’in rengiyiği kestiğini duyduğumuzda birkaç kız toplanıp taze et yemek için onun çadırına gittik. Gittiğimizde büyük bir tencerede et ve kemikleri kaynatıyordu. Uzun süre oturup bekledik ama bir türlü etleri çıkarıp bize ikram etmedi. Beklemeye devam ettik, belki bir kaç saat orada oturduk ama sürekli daha hazır değil dedi. “Belki biraz daha odun atıp ateşi güçlendirmelisin” dedik ama bizi duymazdan geldi. Biraz daha bekledikten sonra vermeyeceğini anladık ve bir şey yiyemeden çadırdan ayrıldık.” (Gerel, 15.12.2016, Doğu Tayga).

Bu hikâye oldukça nadir bir örnek olsa da görüldüğü gibi tüm bu kuralları görmezden gelen insanlar olabiliyor. Ancak aynı yaşlı kadının tek başına kaldığı zamanlarda başkalarının evinde sıklıkla yemek yediğine birçok kez şahit oldum. Dolayısıyla kendisi oldukça eli sıkı olduğu ve bu durum konuşulduğu hâlde bir kin konusu yapılmıyorsa da ona o şekilde davranmıyorlardı. Bu kadar bariz olmasa da taygada kaldığım süre içinde insanların cimrilikle suçlandığı bir sürü diğer duruma denk geldim.

Nadasdy’nin bahsettiği taktiklerden bir diğeri, fırsatçı ziyaretler de oldukça yaygın bir paylaşmaya zorlama yöntemi ve taygada kaldığım süre içinde açık olmak gerekirse ben de kendimi bu taktiği kullanırken buldum. Örneğin birisi özel bir yemek yaptığında, mesela çiğ böreğe benzeyen *huushuur*³ ya da büyük

³ Çiğ böreğe benzeyen bu yemek aslında Moğol yemeği olup bugün Duhalar tarafından da çok nadir özel durumlarda yapılmaktadır.

bir mantıya benzer *buuz*⁴, haberler çabuk yayılıyor ve bunu duyan kişiler tesadüfen uğramış gibi o ailenin çadırına gidebiliyorlar. Fırsatçı ziyaretler özellikle hava kararmaya yakın tam yemek saati artıyor çünkü bu saatte herhangi bir çadıra giden kişi kendisine yemek teklif edileceğini biliyor. Aslında bu ziyaretler bir nevi toplumdaki ekonomik dengesizlikleri azaltıyor diyebiliriz çünkü daha fazla yiyeceği olan insanların evinde her zaman daha çok “fırsatçı ziyaretçiler” oluyor. Dolayısıyla özellikle son zamanlarda meydana çıkan para ekonomisinin yarattığı eşitsizlikler bu şekilde dolaylı olarak, daha fazlasına sahip olanları paylaşmaya zorlayarak azaltılıyor ve herhangi birinin “zenginleşmesi” engelleniyor. Bu paylaşımların en ilginç yanlarından biri ise ister gönüllü paylaşılınsın, ister zorla hiç bir zaman karşılık beklenmiyor. Yani insanlar birbirlerinden “daha önceki paylaşımlarından bağımsız olarak” talep ediyor. Kimin kime ne kadar ne verdiği ya da karşılığında ne alacağı gibi hesaplar hiçbir zaman yapılmıyor. Bu yüzden de toplumda bazılarının diğerlerinin üstünden geçindiği oluyor çünkü aldıklarının karşılığını ödemeleri gerekmiyor ve insanların kendilerini asla reddetmeyeceğini biliyorlar. Örneğin bizim obada bu şekilde fırsatçı ziyaretleri çok sık gerçekleştiren bir kadın vardı. Bütün gün bir çadırdan diğerine gidip hep bir şeyler yerken rastlıyordum ona. İnsanlar bu konuda üstü kapalı olarak dedikodusunu yapsa da, kimse asla ona yemek vermemelik etmiyor ya da karşılığını beklemiyordu. Yine benzer bir şekilde yukarıda anlattığım rengeyiğini kesip paylaşmayan kadının hikâyesini anlatırken kimse aynı yaşlı kadının kendilerine gelip sık sık yemek yediğinden bahsetmedi. Çünkü birisiyle paylaşmamak ayıp bir davranış olarak görülmeyle birlikte, bir karşılıklılık durumu hesaplanmıyordu.

Sonuç

Sonuç olarak Duhalar arasında avcılık ve bunun sonucu av etinin paylaşılması rastgele uygulanan bir eylem değildir. Aksine insanlar arasındaki sosyal ilişkileri düzenleyen ve detaylı kurallarla yapıldığı için olası güç çatışmalarını engelleyen sosyal bir mekanizma olarak işlev görür.

Bu paylaşım kurallarının nedeniyle ilgili değişik fikirler vardır. Öncelikle avlanan hayvan kimsenin malı olarak kabul edilmediği için bu toplumlarda av etinin paylaşılması temel bir değerdir çünkü doğadan avlanan et iyelerden gelen bir hediye olarak algılanır. Avı kuran kişi av etinin sahibi değildir. Ayrıca paylaşım bir nevi gelecek için sigortadır çünkü bugün başkalarıyla paylaşan avcı, yarın diğerlerinin de kendisiyle paylaşacağını bilir (Marshall, 1961; Ingold, 1980; Gowdy, 1999).

⁴ Benzer bir şekilde yine Moğol yemeği olan büyük mantıya benzer hamur işi bu yemek özel günlerde, özellikle Moğol yeni yılında ya da kutlamalarda yapılır.

Duhalar arasında bir grup erkek ava gittiğinde vurulan hayvanın etinin nasıl paylaşılacağı detaylı kurallara tabidir. Bu paylaşımında avı vuran kişi etin daha fazlasını ya da en iyisini almaz ancak hayvanı kesip, paylaşırma ayrıcalığı ona verilir. Avın en iyi kısımları ise ekipteki kişilere yaş sıralamasına göre dağıtılır. Bu şekilde detaylı kurallarla etin paylaşımını avcının inisiyatifine bırakmayan toplum dolaylı olarak oluşabilecek bir hiyerarşinin önüne geçmiş olur; iyi avcıların övünmesi ya da güçlenmesi engellenir. Ancak yine de avcıya saygın bir konum vererek onu gelecek avlar için teşvik etmekten geri kalmaz. Mütevazı ve cömert avcılar toplumda saygı kazanır ve bu durum genç avcıları toplumun karnını doyuran kişi olmak için heveslendirir. Avcının asıl heyecan kaynağı ete sahip olmak değil, etin dağıtımına ve böylece beraberinde gelecek prestije sahip olmaktır. Ne kadar cömert davranırsa toplumdaki konumu o kadar artacaktır.

Paylaşmak toplumda o kadar yerleşmiş bir normdur ki, insanlar her zaman paylaşmaya gönüllü olmasa bile diğerlerinin talebi üzerine paylaşmak durumunda kalırlar. Yani paylaşmak da talep etmek de normal karşılanan bir davranış şeklidir. Av etinin dışında diğer yiyecekler, her zaman gönüllü olarak olmasa bile çoğu zaman paylaşılır. Böylece hem obada hiç kimse hiç bir zaman aç kalmaz, hem de diğerlerinden üstün bir konuma geçemez. Özetle değişik taktikler ve kurallarla birbirlerini paylaşmaya zorlayan toplumda “paylaşım” olası zenginleşmenin ya da hiyerarşinin önüne geçmek için kullanılan sosyal bir mekanizma işlevi görmektedir. Avcı toplumların çoğunda olduğu gibi Duhalar arasında da av etinin paylaşılması her zaman uygulanan önemli bir kuraldır.

Kaynakça

- Altman, J. ve Petersen, N. (1988). Rights to Game and Rights to Cash Among Contemporary Australian Hunter-gatherers. T. Ingold, D. Riches, J. Woodburn (Ed.). *Hunters and Gatherers Property, Power and Ideology* içinde (C. 2, ss.75-94). New York: Berg.
- Bird David, N. (1990). The Giving Environment: Another Perspective on the Economic System of Gatherer-hunters. *Current Anthropology*, 31(2), 189-196.
- Dowling, J. H. (1968). Individual Ownership and the Sharing of Game in Hunting Societies. *American Anthropologist*, 70, 502-507.
- Gowdy, J. (1999). Hunter-Gatherers and the Mythology of the Market. R. B. Lee, R. Daly (Ed.). *Cambridge Encyclopedia of Hunters and Gatherers* içinde (ss. 391-398). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hamayon, R. (2012). The Three Duties of Good Fortune. ‘Luck’ as a Relational Process Among Hunting Peoples of the Siberian Forest in Pre-Soviet Times. *Social Analysis*, 56, 25-32.
- Ingold, T. (1980). *Hunters, Pastoralists and Ranchers: Reindeer Economies and Their Transformations*. New York: Cambridge University Press.
- Kelley, R. L. (1995). *The Foraging Spectrum: Diversity in Hunter-gatherer Life-ways*. Washington, DC: Smithsonian Institution Press.

- Lee, R. B. (1979). *The !Kung San: Men, Women, and Work in a Foraging Society*. New York: Cambridge University Press
- Lee, R. B. (2005). Power and Property in Twenty-First Century Foragers A Critical Examination. T. Widlok, W. G. Tadesse (Ed.). *Property and Equality, Encapsulation, Commercialisation and Discrimination Volume 2*, London: Berghahn Books.
- Marshall, L. (1961). Sharing, Talking, and Giving: relief of Social Tensions Among !Kung Bushmen. *Africa*, 31(3), 231-249.
- Nadasdy, P. (2007). The Gift in the Animal: The Ontology of Hunting and Human-Animal Sociality. *American Ethnologist*, 34(1), 25-43.
- Paine, R. (1971). Animals as Capital: Comparisons Among Northern Nomadic Herders and Hunters. *Anthropological Quarterly*, 44(3) [*Comparative Studies of Nomadism and Pastoralism (Special Issue)*], 157-172.
- Peterson, N. (1993). Demand Sharing: Reciprocity and the Pressure for Generosity Among Foragers. *American Anthropologist*, 95(4), 860-874.
- Woodburn, J. (1982). Egalitarian Societies. *Man, New Series*, 17(3), 431-451.

Kaynak Kişiler

- Altan, 14.12.2016, Doğu Tayga.
- Bataar, 08.12.2016, Doğu Tayga.
- Batbayar, 07-09.12.2016, Doğu Tayga.
- Gerel, 15.12.2016, Doğu Tayga.
- Nergüi, 20.11.2016, Doğu Tayga.

